

M i l o t a i N y i l a s I s t v á n

Milotai Nyilas István életrajza, amelyet még a mult század utolsó évtizedében irt meg Bakóczi János,¹⁾ az azóta előkerült újabb adatok és újabb szemlélet alapján ismételt megírásra vár. Az alábbiakban annak a körülménynek a figyelembevételével szándékunk ehhez a feladathoz egynehány, bár nem nagy igényű adattal hozzájárulni, hogy Szenczi Molnár Albert jóakaróinak sorozatához erősen orthodox felfogása ellenére ő is hozzátartozott. Ugyanis: Molnár Albert naplójában 1615 január 9-én (az új időszámítás szerint: 19-én) azt jegyezte fel, hogy Szatmáron keresztútlutastában "mester Johannes Szántó Thuri, pastor Johannes Megyeri, superintendens Milotai".²⁾ Majd a "Postilla Scultetica" című munkájának 1617-ben írott előszavában a többek között elmondja, hogy a prédikatori rendben is kik forgolódtanak szeretettel állapotának jobbitásában; közöttük sorolja fel "Milotai István püspöket Szakmárt" is.³⁾

Ismeretes, hogy Molnár első erdélyi utja alkalmával a fejedelmi udvari pap Rettegi János volt, ő azonban már Molnár ottléte idején, 1615 január 24-én elhunyt.⁴⁾ Helyébe - rövidesen Molnár eltávozása után - 1615 júniusában Keserői Dajka János váradi prédikátort választotta ki a fejedelem. Majd 1618-szeptember 24-én elhunyván Tasnádi Ruber Mihály püspök, helyébe a zsinat november 18-án Keserői Jánost választotta meg.⁵⁾ Valószínű azonban, hogy már előzőleg, Tasnádi betegeskedése idején, helyette még az ő életé-

---

1) Bakóczi János: Milotai Nyilas István. ItK. 1893: 176.

2) Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója. 66.

3) I.h. 70.

4) I.h. 67-68.

5) Bod Péter: Szmirnai Szent Polikárpus. 61-62.

ben Keserűi intézte a püspöki teendőket. E helyzet abból a körülményből sejthető, hogy Bethlen már ekkor új udvari papról gondoskodott. Lang Tamás kolozsvári sáfárpolgár számadáskönyve szerint: "1618. 10. Julij Juta Szakmarrol az puspeok, Vr[un]k hozattja be papjanak, Mylotaj Istuant, Vr[un]k paranco(latjára) kultem nekj: B. V. h. (=Biró Vram hagyásából) niolcz Deakis uelle", (ételt és italt.)

"Eodem az maga kuczja elejben attunk B. V. h. hat loat Enyedig."
"Az Deakokat Vitte Veg Georgy haro[m] loa zekere Enyedig."⁶⁾

Bakóczi közlése szerint Milotai 1618 június 24-én tette le a püspöki hivatalát, hogy Gyulafehérvárt elfoglalhassa az udvari papi tisztséget. Bizonyos azonban, hogy új hivatalának átvétele, csak a fenti idézet szerinti július 10-ét követő két-három nap múlva történt, erre vall az ilyes tisztségbeli változtatásnál szokásos diszkiséret, amely rendszeren a helybeli iskola nagyobb számú diákjaiból tellett ki. Ezen kívül a sáfár feljegyzése is határozott bizonyíték, ugyanis a fejedelem költségére utazók salus conductus levelében az utazás célja is mindég fel vala tüntetve. E parancslevelél pedig föltétlenül megfordult a sáfár kezében.

Milotai tisztségének Fehérváron történt elfoglalása után családjáért és portékáiért bizonyosan hamarosan visszatért Szatmárra. Vele jöttek a deákok is: 1618 július 18-án "Juta Fejeruarrol 11 Deak, melljek az puspeokeot kesertek vizza Zakmarra." Ugyanezen a napon "Attam az 11 Deaknak Vaczorara"(ételt és italt). Július 19-én "Attam megis az Deak(o)k ala B. V. h. mijnt hogy ittis marada benne, 3 loat, meljen vittek eoket Hunyadig."⁷⁾

Nem állapítható meg, hogy Milotai vajjon rövidesen tért-e vissza Fehérvárra, avagy csak az alábbi feljegyzés jelzi-e végleges leköltözését? 1618. október 17-én "Vrunk feo Papja Mylotaj Istua[n] megien sietseggel Fejeruarra, attak alaja 6 loat."⁸⁾

Ettől az időtől kezdve azután - rövid időre szabott élete folyamán - legtöbbször a fejedelem kíséretében tartózkodott.

Bethlen Gábor Ferdinánd Császár ellen indított hadával Felső-magyarországra érkezvén, a feltámadt nép, a polgárság s a hajdu-

6) Sáfár. 1618. 56.

7) I.h. 1618. 59, 60.

8) I.h. 1618. 73.

ság segítségével Kassa 1619 szeptember 20-án önként megnyitotta előtte kapuit.⁹⁾ Ezután az egész Dunáninneri rész is csakhamar melléje állott.

Segesvári Bálint kolozsvári krónikájában azt jegyezte fel, hogy "1620 Januáriusban és februáriusban jövének vissza az erdélyiek az hadból, urunk ő felsége vissza jövéen Kassára."¹⁰⁾ Ezért azután 1620 március 12-én "Juta Milotaj Istuan pap Fejeruarrol. Vrunkhöz megien Cassara." Majd onnan visszatérve, április 10-én "Jecue Mylotaj Istuan Pap Cassarol, Fejeruarra megien."¹¹⁾ Ugyanilyen utját látjuk 1621 január 21-én is: "Milotay Vra[m] Feyeruari Predicator magyar orzagbol Jöuen Vrunktol harmad magaual leue[n], B. Ur[am] parancziolattiabol attam nekik" (ételt és italt).¹²⁾ 1621 november 27-én az jegyztetett fel, hogy "Milotay az p[rae]dicator magh talaluan B. V.-at Abrak feleol, B. V. Paranc(zia)bol attam nekie Zobot Metr.4. l. per den.6, teze[n] fl - den.24."¹³⁾

A megelőző napról azt olvassuk Segesvári krónikájában, hogy "Novemberben az tatárokbán egy néhány ezer Erdélyen által jöve Brassónál és Fogarasnál, Szebennél, Szász-Sebesnél; elkésérék Déva felé az székelyek és vármegyebeliek; de semmi kárt nem töttek; ...Az ország népe Kolosváratt és Kolosvár körül volt az tatárok ellen. 26 novemb. az tatárok murzája Kolosvárra jöve, az hol az gubernator is Kolosvártt volt akkor."¹⁴⁾ Minthogy tehát Milotai most nem volt a fejedelem mellett, valószínű, hogy Bethlen István kormányzó kíséretében jött Kolozsvárra, mint aki a tatárok neta-láni pusztításaitól tartva, Kolozsvárra gyűjtötte a fegyveres népet is.

Már ebben az időtájban is felfigyelhetünk arra a körülményre, hogy Bethlen Gábor tudományosan képzett férfiakat gyűjtve az országba és képeztetve az akadémiákon, ezért könnyen szemünkbe tűnhetik a vezetőhellyé összpontosított Fehérvár egységesített hatóköre az előző fejedelmek idején szétszórta vesztegelő feladatok-

---

9) Sepsi Laczkó Máté krónikája. ETA. III, 224.

10) Segesvári Bálint krónikája. ETA. IV, 187.

11) Sáfár. 1620, 23, 42.

12) I.h. 1621. 11.

13) I.h. 1621. 206.

14) ETA. IV. 188-89.

ban. Itt van ugyanis maga az egyházi vezető: Keserői János püspök, Milotai István udvari főpap, Dézsi István városi prédikátor, Jacobus Germanus scholamester, továbbá a szilárd alapokra helyezett iskola a már megalapított könyvtárral. E megemlékezés annál is inkább Milotai életkörülményei közé iktatandó, mivel "Speculum Trinitatis" című nagy munkájának 1622 január 17-én Fehérvárott keletkezett előljáróbeszédében éppen ő hívta fel a figyelmet Bethlen ilyen irányú céltudatos intézkedéseire, amelyet nemcsak itt, hanem szerte az országban is igyekezett megvalósítani.¹⁵⁾

A nikolsburgi béke megkötése után Bethlen hazafelé igyekezett, hogy az 1622 május 1-re Kolozsvárra hirdetett országgyűlésen maga is részt vehessen. Május 6-ra meg is érkezett; a nagy kíséretben külső országokbeli követek és nagyszámu főember is volt jelen. Az "abrakosok", vagyis az élmezőnyek között ott találjuk "Milotaj Istvan praedicator"-t is.¹⁶⁾ Ekkor nem is távozik el a városról, mert hiszen május 8-án azt jegyezte fel a sáfár, hogy "Fejedelem Papianak feier czipot 4., abrak cz(ipót) 4."-et.¹⁷⁾

Néhány nappal ezután Balásfj Bálint kolozsvári ötvösmester jegyzőkönyvében olvassuk, hogy "Azsoniunk Eo Felsege hala megh Karolj Susanna 1622. 13. Maj Egj Es kett Ora között Eiel Pwnköst elöt harmadnapal. Az aitonallok 11 Es 12 ora közöt mondak."¹⁸⁾

Temetni 24-én indították utba Fehérvárra. Az eltelt időközben a papok a koporsó felett mindegyre mondtak temetési beszédet. A legelső prédikációt maga az udvari prédikátor tartotta május 14-én a testnek koporsóba való tételekor. Azután május 20-án a fejedelemasszony szállásán, vagyis Stenczel Andrásnak a nagypiacon levő házában beszélt a koporsó felett, majd május 24-én a kapuközben prédikált a holttestnek Torda felé Fehérvárra történt indításakor.¹⁹⁾ Ezek után most már ő is Fehérvárra utazott. A járművek kirendelésekor: május 23-án azt jegyezte fel a sáfár, hogy

15) Milotai Nyilas István: Speculum Trinitatis. Debrecen, 1622. 3/B. - 4/A. lev.

16) Sáfár. 1622. 57, 61, 64, 67, 69, 70.

17) I.h. 1622. 131.

18) Balásfj Bálint jegyzőkönyve a város törvénykezési jegyzőkönyvei között. 212. Klt.

19) RMK. I. 539.

"Az eo felsege Vduari papiat vizi pap Istua[n] egyik rendbeli hat loan Fejeruarig, attam nekj fl 5 den. 25."²⁰⁾

Milotai élete ezután már rövidre szabott: 1623-ban maga is elpihent. Egykori "alma matere": a debreceni schola - hol az iskolai törvényeket 1596-ban írta alá, 1598 és 99-ben kollaborator és szenior, a heidelbergi egyetemről 1603-ban történt hazatérése után pedig rektor volt - egykori tanulóinak anyakönyvében azt a bejegyzést őrizte meg róla, hogy "Superattendens in ecclesiis Cis-Tibiscanis, tandem obiit Albae Juliae. Vir pietate insignis et omni genere scientiarum confertissimus. A. D. 1623."²¹⁾ Kiváló képzettsége ellenére is azonban - szigorúan orthodox felfogása miatt - akadályos volt a haladó szellem terjedésének.

Mekkora családot hagyott maga után, nem tudjuk; a következő évben özvegyéről azonban azt adja tudtunkra a sáfárpolgár, hogy 1624 szeptember 14-én "Erkezu[n] Zakmarrol 13 darabant az Melotaine marhaua[n]." Két nappal később pedig: szeptember 16-án "Melotainenak hozua[n] Ohna[n] Kuul Magiar Orzagból ket Zeker Marhat, melliet Biro Vra[m]nak el kellet vitetni Feiervarigh."²²⁾

Hihető, hogy e nagyműveltségű főprédikátor elhunytá után özvegye valamiféle állást kapott a fejedelmi udvarban s ezért még eddig Szatmáron maradt portékáit is Fehérvárra szállíttatta. Az udvari alkalmazásra való feltevésünket az is támogatja, hogy a szállítmány kísérői katonák voltak, sőt ezen kívül a fuvarozási költségeket a sáfár az "Vrunk szekerezese"-nek tételei között számolta el. Ugy vélem, talán valami olyanféle bizalmi állást nyerhetett el, mint amilyenről egy 1630 július 27-i példát idézhetek: "Erkezek Andras Papne Fejeruarrol, az ky az Azzonyunk Mosoynak elöttök Jaroyok, hatod magaua[n], es egi Leannjal, az Katonak kiseretek Vasarlasnak okaert."²³⁾ Milotai özvegyét: Szegedi Bátsi Katát, rövidesen ezután Geleji K. István udvari pap vette feleségül.²⁴⁾

---

20) Sáfár. 1622. 21o.

21) Thury Etele: Iskolatörténeti adattár. II. 99. Végrendeletét: 1623 február 17-én készítette el. (ItK. 1892: 98-101.)

22) Sáfár. 1624. 52, 134.

23) I.h. 1630. 173.

24) Nagy Géza: Geleji Katona István személyisége levelei alapján. Kolozsvár, 1940. 6.